

Brieven aan Sebastian

Joost van de Goor (1956) heeft na zijn compositiestudie aan het conservatorium enkele tientallen muziekstukken geschreven die in binnen- en buitenland zijn uitgevoerd. In 2010 verlegt hij zijn aandacht naar de literatuur en twee jaar later debuteert hij met Jasper. Daarna volgen Hugo (2014) en Andreas (2018).

Brieven aan Sebastian

Joost van de Goor

Coverontwerp: Joost van de Goor
Website: www.joostvandegoor.nl

ISBN: 9789464181012

© Joost van de Goor, 2020

Versie 1.0

Proloog

Beste Johann Sebastian,

Op de achtentwintigste juli van het jaar 1750, vandaag precies tweehonderdtweeënzeventig jaar geleden, opende jij 's ochtends je bijna blinde ogen om ze een paar uur later voor altijd te sluiten. Ik probeer me voor te stellen hoe die laatste uren van je leven waren. Misschien had je vlak voor het ontwaken nog een mooie droom, bijvoorbeeld over je vrouw, Anna Magdalena; of over *Die Kunst der Fuge*, dat wonderlijk vierstemmig weefsel dat je nog niet had voltooid (en ook niet meer zou voltooiën); of wellicht droomde je over je tien overleden kinderen die je gauw weer hoopte te zien. Waarschijnlijk heb je die laatste dag veel gebeden, en hopelijk nog wat gepraat met vrienden. En misschien werd je – liggend in je bed, wetend dat het einde nabij was – verblijd door een fantasie over een imaginaire kathedraal waarin je jouw mis in b mineur voor de allereerste keer mocht beluisteren. Dat zou een mooie dagdroom zijn geweest, om het aardse leven mee af te sluiten.

Het was juist die miscompositie die vanochtend toen ik wakker werd door mijn hoofd dreef. Nog voor ik mijn ogen had geopend, kwamen woorden als 'Credo, Sanctus, Hosanna' in mijn slaperige bewustzijn tevoorschijn, en dat is eigenlijk niet zo verbazend omdat ik nu al wekenlang elke dag met jouw 'Hohe Messe' bezig ben. Dit monumentale muziekstuk van jouw hand, beste Johann Sebastian, deze miscompositie van bijna twee uur, die je kort voor je dood hebt gecomponeerd en die je nooit zelf hebt mogen horen, is jouw grootste meesterstuk, daar ben ik zeker van. En misschien is dit kunstwerk zelfs het absolute hoogtepunt van onze eeuwenoude Europese cultuur.

Voordat ik verder ga, wil ik je hartelijk welkom heten op deze bladzijden. Hopelijk kan ik je met mijn schrijfsels een plezier doen. Ik wil je uitnodigen om met me mee te gaan in een stroom van gedachten, herinneringen, verbeeldingen, dagdromen, mijmeringen en misschien zelfs gebeden. Voor mij is deze eerste brief het begin van een reis met een onbekende bestemming. Ik weet nog niet wat ik onderweg zoal tegen zal komen; ik weet alleen dat ik op pad ga en jou met me mee wil nemen. De komende tijd zal ik nogmaals aandachtig luisteren naar elk van de zevenentwintig delen van je prachtige miscompositie; en ik wil mijn bespiegelingen op de muziek en de tekst graag met je delen.

Toen ik een paar uur geleden op het idee kwam jou deze eerste brief te schrijven, realiseerde ik me dat ik momenteel even oud ben als jij was op die laatste dag van je leven, bijna drie eeuwen geleden. In zekere zin zijn we dus leeftijdgenoten: allebei vijfenzestig jaar. Verder hebben we volgens mij niet zo veel gemeen. Weliswaar ben ik vroeger, als jonge man, ook componist geweest, maar ik zou het niet in mijn hoofd halen mezelf op dat gebied met jou te vergelijken. Als ik me voorstel dat ik op een vierkante meter op aarde sta, dan zweef jij tegelijkertijd door het hele Andromeda sterrenstelsel – zo groot is het verschil tussen mijn middelmatigheid en jouw genialiteit. Daarom schrijf ik je niet als vakbroeder maar als een dankbare toehoorder die soms tranen in zijn ogen krijgt als de eerste akkoorden van het *Kyrie* tot klinken komen, als het *Crusifixus* zich langzaam over de tijd uitrolt, of als die hemelse solofluit het *Benedictus* aankondigt.

Vind je het trouwens goed als ik je kortweg ‘Sebastian’ noem, zoals in je familie en vriendenkring gebruikelijk was? Ik hoop dat ik je als een vriend mag beschouwen, mijn beste, want ik ken in dit ondermaans

theater niemand die me kan troosten zoals jij me troost met je muziek. En troost is wat ik het hardst nodig heb in deze krankzinnige tijd waarin de mensen hun ziel aan het verliezen zijn en het zelf niet in de gaten hebben.

Tot nu toe heb ik nog niet zo veel over mezelf verteld. Laat ik eens proberen je een korte beschrijving te geven van de man van wie je deze brief ontvangt. Mijn naam is Alphons. Mijn leeftijd is vijftenzestig jaar, zoals ik al zei. Ik heb geen baan meer. Drie jaar geleden ben ik werkloos geworden – wat ik overigens als een bevrijding heb ervaren – en sindsdien leef ik van een bescheiden pensioenuitkering waar ik zonder al te veel problemen van kan rondkomen aangezien ik niet veel nodig heb.

Wat kan ik nog meer zeggen? Iets over mijn liefdesleven misschien? Ik was drieëntwintig jaar jong toen ik trouwde met Lieselot en ik ben rond mijn negenendertigste van haar gescheiden – of zij van mij, beter gezegd. Veel valt er niet over haar te melden, behalve misschien dat ze geen kinderen kon krijgen, waar ik nooit een probleem van heb gemaakt maar zij des te meer. Na dat huwelijk zijn er nog enkele vrouwen in mijn leven geweest – lieve, mooie en interessante vrouwen, mag ik wel zeggen. Over een van hen, Karina, zal ik je later wat meer vertellen.

Ik zit nu aan mijn bureau, in de grote werkkamer op de bovenverdieping van mijn huis. Het is een aangename ruimte waarin ik elke dag vele uren doorbreng om te schrijven, te lezen, video te kijken of zomaar wat na te denken. De hoge muren en het met sierlijke ornamenten verfraaide plafond hebben een zachte, lichtgele tint. Rechts van me – ik zit met mijn gezicht naar het raam – vind je mijn boekenkast die de hele wand vult; en aan mijn linkerkant, naast de deur heb ik een klein drankenkabinet van kersenhout, waarin altijd voldoende whisky, likeur en wijn staat. Pal achter me hangt een hypermodern televisiescherm

aan de muur, en op twee meter afstand daarvan, precies in het midden van de kamer staat een donkerrode leren fauteuil en een metalen asbak op een poot. Het antieke bureau waaraan ik zit, met een groen leren werkblad, staat tegen de vensterbank. Vanaf mijn bureaustoel kijk ik uit over het plein waaraan ik woon, met voornamelijk negentiende-eeuwse panden die allemaal iets in hoogte verschillen waardoor de leistenen daken tezamen een onregelmatig, maar toch ordelijk ogend blokvolgpatroon vormen. Aan de overkant, aan de noordzijde van het plein zie ik de pompeuze voorgevel van de schouwburg die door alle stadsbewoners gewoonweg 'Het Theater' wordt genoemd, wat overigens niet helemaal juist is omdat er naast toneelvoorstellingen ook concerten worden gegeven. En precies in het midden staat onze grote oude lindeboom, omgeven door een cirkel – een octagon, eigenlijk – van acht gietijzeren bankjes waarop men 's zomers, onder het weelderige gebladerte, rustig in de schaduw kan gaan zitten om een sigaar te roken en naar de passerende medemens te kijken.

Als ik daar een uurtje heb gezeten ga ik vaak nog even bij het boekantiquariaat aan de westzijde van het plein naar binnen. Daar kom ik graag. Er hangt een prettige, ietwat rommelige sfeer in de winkel. Meestal ga ik alleen om wat te snuffelen maar als ik iets moois tegenkom kan ik de verleiding meestal niet weerstaan. Ik heb hier trouwens een stapeltje nieuwe aanwinsten op mijn bureau liggen – met bovenop een theologische verhandeling over het oudtestamentische boek *Prediker*. Daaronder ligt *The Master And His Emissary* van de Britse wetenschapper Iain McGilchrist, en daar weer onder een bundel met late werken van Ovidius. En het onderste boek van de stapel is getiteld: *Bach en het getal*. Jawel, vriend, dat gaat over jou! De auteur gaat uitvoerig in op de getallensymboliek in jouw composities. Hij geeft tientallen voorbeelden die suggereren dat jij bepaalde getallenreeksen gebruikte om je eigen naam

in het muzikale weefsel te verstoppen. Als wij ergens in de partituur een patroon van achtereenvolgens 2, 1, 3, en 8 noten zien, dan zou dat kunnen verwijzen naar de bijbehorende letters van het alfabet: B-A-C-H. En dergelijke patronen blijken uitzonderlijk vaak voor te komen. Jouw getalsmatige handtekening is werkelijk overal in je oeuvre terug te vinden, in allerlei vormen. Heel ingenieus, Sebastian. Heel indrukwekkend.

Enfin, laten we onze blik nog eens op het plein richten. Daar rechts, aan de oostelijke zijde zie je een bruine kroeg met een gestreepte luifel en groenblauwe glas-in-loodramen. Dat is café *De Coulissen*, een geliefde ontmoetingsplek voor veel mensen die hier in de buurt wonen of werken. Elk tijdstip van de dag heeft zijn eigen stamgasten. In de nachtelijke uren zitten er aan de bar altijd een paar dames van plezier, die de hele avond gewerkt hebben in het bordeel dat om de hoek gevestigd is. Ze zijn daar voor de gezelligheid of om nog een extra centje bij te verdienen. Wat eerder op de avond, tegen elf uur is de hele stamtafel bezet door overwegend jonge medewerkers van Het Theater. En als je overdag binnenkomt, ontmoet je altijd wel enkele buurtbewoners.

Er is een tijd geweest dat ook ik daar dagelijks kwam, voor een kop koffie in de ochtend of wat sterkers in de namiddag. De laatste keer is alweer meer dan een jaar geleden. Tja, met het ouder worden, zoek ik steeds minder vertier buitenshuis. Mijn pleziertjes worden steeds ingetogener en simpeler. Ik ben al gelukkig als ik vanaf mijn bureaustoel een mooie vrouw over het plein zie lopen; of als ik een interessante passage in een boek lees, waar ik vervolgens urenlang in stilte over kan mijmeren. En tijdens die bespiegelingen komen er bijna altijd oude herinneringen naar boven. Alles wat ik in deze kalme en trage levensdagen zie of hoor, of denk, brengt me via een ketting van associaties

naar een plek in mijn verleden. Mijn geest is een driedimensionaal spinnenweb waarin elk punt in het heden met elk punt in het verleden verbonden is. En als ik de lijnen volg, kan ik eindeloos doorgaan met denken.

Het woord 'eindeloos is trouwens slecht gekozen, realiseer ik me nu, want de laatste tijd word ik door het leven juist op mijn eindigheid gewezen. Steeds vaker merk ik dat bepaalde draden in mijn innerlijk spinnenweb beschadigd of gebroken zijn. Ik word ouder en Vadertje Tijd is mij langzaam maar zeker aan het losweken van mijn herinneringen. Het is nog niet heel ernstig hoor, ik ben nog niet veel vergeten, maar af en toe wordt mijn geheugen toch wel vertroebeld door dunne mistslierten die bepaalde details aan het zicht onttrekken. Dan schiet me bijvoorbeeld de naam van een goede vriend van vroeger niet te binnen; of ik weet de titel van een van mijn favoriete nummers van David Bowie niet meer. En gisteren, tijdens het kijken naar een film die zich in Afrika afspeelde, zag ik een dier op vier hoge poten met een gevlekte vacht en een heel lange nek – en het duurde bijna een halve minuut voordat ik weer wist dat dit een giraffe was. Dat was een pijnlijk maar leerzaam ogenblik. Ik raak er meer en meer van doordrongen dat niet alleen mijn lichaam ouder wordt, maar ikzelf ook. Op zo'n moment heb ik een vermoeden wat mijn voorland zal zijn. Dag na dag en jaar na jaar, zo verwacht ik, zullen mijn herinneringen zich verder terugtrekken – eerst in een milde schemering, daarna in een echte schaduw, en uiteindelijk in de duisternis. Wel beschouwd is mijn geest nu al bezig het ondermaans theater te verlaten. En zo is de natuurlijke loop der dingen, Sebastian, dat weet jij ook. We worden geboren, we zijn hier een tijdje, en we vertrekken weer. Sommige mensen verdwijnen abrupt van het toneel, anderen langzaam en geleidelijk.

Juist omdat het verleden soms nogal ver weg lijkt, was ik ongelooflijk blij toen ik drie weken terug op zolder een

heel waardevol boekje uit een oude doos haalde. Het was een notitieboek dat ik al meer dan vijfenveertig jaar heb en dat ik mijn 'okeren boekje' noem omdat de linnen kft oker van kleur is. Het ligt nu op mijn bureaublad, naast de vulpennen en mijn leesbril.

In dat schrijfboek heb ik in de loop der jaren allerlei inspirerende citaten van filosofen, dichters, kunstenaars en andere denkers genoteerd. 'Gevonden gedachten,' schreef ik als jonge man van negentien op de eerste pagina. Nu, bijna een halve eeuw later is dit boekwerk tot de laatste bladzijde gevuld met wijze inzichten die ik gedurende mijn leven heb verzameld. Ik sla het regelmatig open – zomaar op goed geluk, om me te laten verrassen door woorden die ik bijna vergeten was. Zo kwam ik vanochtend deze poëtische zin van de Russische psycholoog Lev Vygotski tegen, die ik heb genoteerd toen ik negenendertig was:

Ik ben het woord vergeten dat ik wilde zeggen, en mijn gedachte, lichaamloos, keert naar het rijk der schaduwen terug.

Maar ik ben weer eens aan het afdwalen, Sebastian. Mijn speurtocht door mijn verleden is niet de belangrijkste aanleiding voor het schrijven van deze brief (en de brieven die nog gaan volgen). Nee, ik schrijf je vooral omdat ik, zoals gezegd, sinds een paar weken elke dag naar jouw mis in b mineur luister. Ik kan er geen genoeg van krijgen. Elk van de zevenentwintig delen is prachtig. Soms luister ik zeven, acht, of zelfs tien keer achter elkaar naar hetzelfde deel; en dan hoor ik elke keer weer een detail wat ik nog niet eerder had opgemerkt – bijvoorbeeld een opmerkelijke baslijn, een verrassend akkoord, een ingenieus samenspel van twee solisten, of een raadselachtig thema in de begeleiding.

Gisteravond zag ik op mijn grote scherm een videoregistratie van een schitterende uitvoering van de

gehele mis. Het was een geweldig concert dat ook nog eens bijzonder fraai in beeld was gebracht. Twee uur lang zat ik op het puntje van mijn stoel; en al die tijd vergat ik een drankje in te schenken en een sigaar op te steken. Na afloop heb ik een poosje door mijn kamer lopen ijsberen, niet alleen omdat de muziek zo mooi was geweest maar vooral vanwege de betekenis van dit stuk. Het is een katholieke mis, wat me opmerkelijk lijkt voor een protestantse componist uit jouw tijd. Het is ook een van je laatste voltooide composities – wellicht zelfs de allerlaatste – waarin je veel materiaal uit je vroegere werken heb gebruikt, alsof je in deze kolossale mis je hele muzikale leven hebt willen samenvatten. En tenslotte is dit muziekstuk ook je ultieme huldebetoon aan God dat je kort voor je dood hebt gecreëerd en aan de wereld hebt nagelaten.

Tot diep in de nacht heb ik al deze constateringën zitten overdenken. Vlak voordat ik naar bed ging – het was al na drieën – las ik een van je vele korte biografieën die op het internet te vinden zijn; en ik zag dat het vandaag – precies vandaag, 28 juli – jouw sterfdag was. Dit was de dag waarop jij onze aarde verliet en naar een andere wereld vertrok, naar de wereld van jouw God. Ja, jouw God, vriend. Hij was de waarheid waarin jij leefde. Met een rotsvast geloof in Hem sloot je je ogen voor de laatste keer.

Op dat ogenblik beseftte ik dat jij iets had wat ik altijd heb moeten missen, waar ik wel regelmatig naar heb gezocht, maar wat ik nooit heb gevonden. Daarin ben ik overigens niet alleen – bijna al mijn tijdgenoten ontberen dat wat een mens tot mens maakt: iets om werkelijk in te geloven, iets waar je met zo veel passie in gelooft dat alles erdoor wordt aangeraakt – niet alleen je leven, maar ook je dood. Wij, de mensen van de eenentwintigste eeuw zijn ingebouwd in een machine. Ons is geleerd in niets anders te geloven dan wat die machine ons aanbiedt. Ik leef in een armoedige wereld, beste vriend, waar ik graag uit zou willen ontsnappen.

Toen ik vanochtend rond kwart voor vier eindelijk in bed lag, nam ik het besluit mijn persoonlijke zoektocht, waar ik gedurende mijn leven al meerdere keren aan ben begonnen, nogmaals te hervatten. Ik heb het over een zoektocht naar God, wie Hij ook mag zijn, wat Zijn naam ook mag betekenen. In mijn verleden heb ik zulke pogingen steeds gestaakt omdat ik de weg kwijtraakte of de moed verloor. Maar ik wil niet opgeven. Aan de hand van de teksten in mijn okeren boekje en jouw grandioze miscompositie wil ik het aardse leven doorzoeken en opnieuw trachten een glimp van God te vinden, als dat nog mogelijk is. Ik herinner me (vooralsnog) een leven vol kleur en geluid, en ik zal proberen in dat bonte verleden, voordat het verder vervaagt, sporen van een metafysische werkelijkheid te ontdekken – sporen van God, dus.

Beste Sebastian, mag ik je uitnodigen met me mee te reizen? Ik ga je in de komende maanden zeventwintig brieven schrijven – één voor elk deel van je mis. De ene keer zal ik vooral op de muziek reflecteren, een andere keer meer op de tekst, en soms zal ik een van mijn herinneringen met je delen. Ik verwacht niet dat ik aan het einde van deze lange reis zal weten wie God is, maar ik hoop dat ik een beetje meer vertrouwd zal zijn met het mysterie dat Zijn naam draagt.

Tot over een paar dagen, vriend.

Alphons

* * *

Kyrie

1 – Kyrie eleison (1)

Heer, ontferm u over ons.

Goedemorgen Sebastian,

Vanochtend bij het ontwaken opende ik mijn ogen en zag ik hoe het daglicht langs de randen van het gordijn mijn kamer binnenkwam. Ik vermoedde dat het iets na zevenen was. Een blik op de wekker leerde me dat het bijna tien over zeven was. Dit is elke ochtend het eerste wat ik doe: nog in mijn slaaphouding, zonder een spier te hebben bewogen, kijk ik vanaf mijn hoofdkussen naar het ochtendlicht op de muren – de kleur, de lichtsterkte – en ik probeer dan te schatten hoe laat het is. Daar ben ik in de loop der jaren vrij goed in geworden, zowel in de winter als de zomer. Het is natuurlijk geen nuttige vaardigheid – je hebt er niks aan! – maar ik vind het wel een aardig spelletje om de dag mee te beginnen. Het is een van de vele kleine dagelijkse gewoontes waar ik aan gehecht ben omdat ze me een gevoel van vertrouwdheid met het leven en de wereld geven.

In een goed humeur liep ik de trap af. Een helder zonlicht vulde het huis. Het beloofde een mooie dag te worden. ‘Kyrie,’ zong ik luid terwijl ik boter in de koekenpan deed en eieren uit de koelkast pakte. Na het ontbijt zou ik deze brief aan jou gaan schrijven en daar verheugde ik me op.

Ik ging met een beker sterke koffie en een omelet ham-kaas aan mijn bureau bij het raam zitten. Op het plein was nog niet veel te zien. Aan de overkant werden de trappen van de schouwburg schoongemaakt door vijf mannen in grijze overalls. Ik keek naar links, naar de westzijde, en zag dat de gordijnen boven het boekantiquariaat nog dicht waren. De eigenaar is een langslaper; hij opent zijn winkel pas aan het einde van de ochtend, nooit eerder dan elf uur.